

**Інформаційна довідка
щодо виплати одноразової грошової допомоги
членам сімей загиблих (померлих) військовослужбовців
і ветеранів війни***

***Анотація.** В інформаційній довідці викладено результати аналізу законодавства щодо одноразової грошової допомоги членам сімей загиблих (померлих) військовослужбовців, ветеранів війни. Визначено умови виникнення права на одноразову грошову допомогу. Акцентовано увагу на проблемних аспектах реалізації права на такий вид соціального захисту.*

***Ключові слова:** соціальний захист, військовослужбовці, ветерани війни, члени сім'ї загиблого (померлого) військовослужбовця / ветерана війни, одноразова грошова допомога.*

Вступ.

У теоретичному і практичному аспектах одноразова грошова допомога сім'ям загиблих (померлих) військовослужбовців, ветеранів війни, у тому числі учасників Революції Гідності¹, належить до складних видів соціального захисту. Її специфіка полягає в тому, що в разі загибелі військовослужбовця / ветерана війни умови виникнення права на одноразову грошову допомогу залежать не тільки від визнання правомочності осіб, які претендують на її призначення, а також від обставин загибелі (смерті) військовослужбовця / ветерана війни.

Уніфікація правил призначення одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця / ветерана війни ускладнюється наявністю у осіб, які претендують на такий вид соціального захисту, диференційних підстав виникнення права на таку виплату, зокрема: перебування на утриманні померлого (загиблого); підтвердження родинних зв'язків із загиблим (померлим); встановлення факту цивільного партнерства із загиблим (померлим) тощо.

Основна частина.

Одноразова грошова допомога громадянам України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членам їхніх сімей є гарантованою державною виплатою², що надається у разі загибелі (смерті) або інвалідності військовослужбовця / ветерана війни* під час виконання обов'язків військової служби, а також часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовця.

¹ Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо посилення соціального захисту учасників антитерористичної операції, учасників Революції Гідності та членів сімей загиблих таких осіб : Закон України від 14 листопада 2017 р. № 2203-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2203-19#Text>

² Конституція України від 28 червня 1996 року (стаття 17). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

* Для досягнення мети інформаційної довідки та відповідно до положень статті 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» до ветеранів війни віднесено учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти вважаються такими, що виконують обов'язки військової служби, згідно з умовами, визначеними Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу»³, указами Президента України. Окрім того, відповідно до статті 21⁴ Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» право на одноразову грошову допомогу в разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності мають іноземні особи або особи без громадянства, які проходять військову службу в Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України.

Генезис законодавчого регулювання порядку призначення та виплати одноразової грошової допомоги. Базовими щодо умов виникнення права на одноразову грошову допомогу є норми законів України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»⁴ (статті 16, 16¹, 16², 16³ та 16⁴) та «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»⁵ (частина сьома статті 13, частини сьома та десята статті 15). Варто зазначити, що норми останнього Закону мають бланкетний характер. Призначення одноразової грошової допомоги членам сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни, членам сім'ї загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України здійснюється відповідно до норм, передбачених статтею 16² Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Можна виокремити декілька критеріїв для класифікації підстав призначення одноразової грошової допомоги. Так, за важкістю наслідків для життя та здоров'я підставами для виплати одноразової грошової допомоги можуть бути: загибель (смерть) військовослужбовця / ветерана війни; інвалідність військовослужбовця, учасника бойових дій; часткова втрата працездатності без встановлення інвалідності.

Залежно від одержувача виплати розрізняють: одноразову грошову допомогу для членів сім'ї загиблого (померлого) військовослужбовця / ветерана війни, членів сім'ї загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України та одноразову грошову допомогу ветеранам війни з інвалідністю, військовослужбовцям у разі їх інвалідності внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час виконання обов'язків військової служби, без встановлення інвалідності.

Своєю чергою, порядок призначення одноразової грошової допомоги для членів сім'ї загиблого (померлого) військовослужбовця / ветерана війни, членів

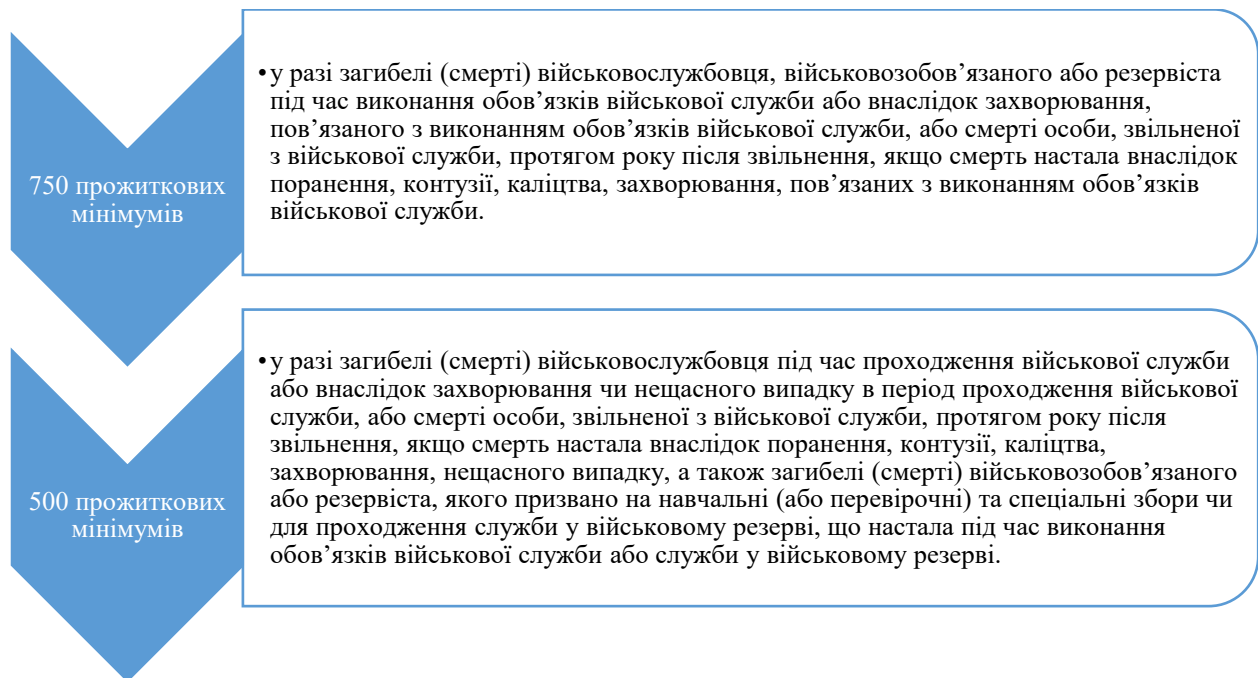
³ Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

⁴ Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

⁵ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12?find=1&text=%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0+%D0%B3%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0+%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B0#w1_1

сім'ї загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України може передбачати різні гарантії забезпечення цього права залежно від обставин загибелі (смерті), у тому числі – факту запровадження правового режиму воєнного стану. Так, відповідно до абзацу першого пункту 3 статті 16² Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» розмір одноразової грошової допомоги, що виплачується в разі загибелі (смерті) військовослужбовця під час виконання ним обов'язків військової служби, не може становити менше 15 мільйонів гривень. Ця норма запроваджена Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги»⁶ та застосовується з 24 лютого 2022 року.

Розмір одноразової грошової допомоги, що призначається в інших випадках загибелі (смерті) військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, зокрема й не в період воєнного стану, визначається відповідно до підпункту «а» пункту 1 статті 16² Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» і становить:

Таким чином, виплати членам сім'ї у разі загибелі (смерті) військовослужбовця у розмірі 500 та 750 прожиткових мінімумів не пов'язані з безпосередньою участю особи в бойових діях. Їх розмір залежить від прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого на 1 січня відповідного року.

⁶ Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги : Закон України від 29 липня 2022 р. № 2489-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2489-20#n22>

Останні 2 роки розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб не збільшувався, тому й розмір допомоги у 2025 році залишається на рівні 2024 року.

У період дії воєнного стану розмір одноразової грошової допомоги членам сімей військовослужбовців, ветеранів війни, Захисників і Захисниць України, які загинули (померли) під час захисту Батьківщини, участі в бойових діях або забезпечення здійснення заходів із національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, встановлено в інший спосіб – у вигляді сталої величини розміром 15 млн грн, що є об'єктивно обґрунтованою в умовах повномасштабного військового вторгнення. Щоправда, такий підхід викликав дискусію щодо дотримання принципів справедливості й рівності стосовно інших випадків, зокрема загибелі (смерті) військовослужбовців під час захисту Батьківщини, участі в бойових діях або забезпечення здійснення заходів із національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії в інші періоди, починаючи з 2014 року.

Варто зазначити про напрями удосконалення законодавства в частині розширення кола осіб, на яких поширюються норми Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», зокрема щодо визнання права осіб на одноразову грошову допомогу в розмірі 15 мільйонів гривень у зв'язку із загибеллю (смертю) члена сім'ї в період з 24 лютого 2022 року по 25 березня 2022 року або у зв'язку із загибеллю (смертю) члена сім'ї в період з 26 березня 2022 року до дня припинення або скасування воєнного стану під час безпосередньої участі в бойових діях на територіях, на яких велися такі бойові дії, згідно з переліком, визначеним Головнокомандувачем Збройних Сил України⁷.

Розширено розуміння поняття військовий обов'язок, що має суттєве значення для з'ясування підстав для виплат. Військовослужбовці Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, які виконують військовий обов'язок за межами України, зокрема на території держави-агресора (а також члени їх сімей), мають право на всі виплати та соціальні преференції, передбачені законодавством для військовослужбовців і ветеранів війни⁸.

Закон також передбачає обставини, за яких члени сім'ї військовослужбовця втрачають право на одноразову грошову допомогу. До них належать: вчинення загиблим кримінального або адміністративного правопорушення; вчинення військовослужбовцем дій у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння, що призвели до його загибелі (Верховний Суд у Постанові від 18 березня 2024 року у справі № 120/13997/21-а); навмисне спричинення собі тілесного ушкодження, іншої шкоди своєму здоров'ю або самогубство (крім встановленого

⁷ Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо призначення одноразової грошової допомоги : Закон України від 15 квітня 2025 р. № 4351-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4351-IX#Text>

⁸ Про внесення зміни до статті 3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» : Закон України від 20 серпня 2024 р. № 3900-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3900-IX#Text>

судом випадку доведення особи до самогубства); подання особою завідомо неправдивих відомостей для призначення і виплати одноразової грошової допомоги.

Право на допомогу втрачається, якщо пропущений 3-річний строк для звернення за допомогою, який починає свій відлік від дати смерті військовослужбовця, що зазначена у свідоцтві про смерть.

Основні виклики. Фактичні обставини, які мають значення для правильного визначення наявності або відсутності у особи права на призначення одноразової грошової допомоги, є різними. Окрім встановлення підстав для виплати одноразової грошової допомоги (обставини загибелі (смерті) військовослужбовця, ветерана війни), потребують з'ясування: факт родинних відносин та/або перебування на утриманні, або цивільного партнерства тощо. Особливо це стосується повнолітніх дітей, дітей, які народжені вже після смерті військовослужбовця.

Що стосується визначення кола осіб, які мають право на одноразову грошову допомогу в разі загибелі (смерті) військовослужбовця / ветерана війни, то ухвалені зміни до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», якими запроваджено інститут особистого розпорядження військовослужбовця⁹, що дозволить полегшити це питання найближчим часом. Військовослужбовець /учасник бойових дій має право скласти в письмовій довільній формі особисте розпорядження на випадок своєї загибелі (смерті) про виплату одноразової грошової допомоги особі (особам) за його вибором, визначивши розмір частки таких осіб у відсотках. Порядок та строки передачі військовослужбовцем оригіналу особистого розпорядження командирів військової частини, командирів/керівників підрозділу органу (служби, військового формування) для зберігання в особовій справі врегульовано постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2024 р. № 550¹⁰.

З урахуванням нових положень Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», а також постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану»¹¹ затверджено Порядок і умови призначення та

⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги : Закон України 9 грудня 2023 р. № 3515-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3515-20#n60>

¹⁰ Порядок та строки передачі військовослужбовцем оригіналу особистого розпорядження командирів військової частини, командирів/керівників підрозділу органу (служби, військового формування) для зберігання в особовій справі : Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2024 р. № 550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2024-%D0%BF#n8>

¹¹ Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>

виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців Збройних Сил України в період дії воєнного стану¹².

Водночас у законодавчому полі не враховуються потреби членів сімей військовослужбовців із числа іноземних громадян та осіб без громадянства, які проживають за межами України, зокрема щодо отримання виплат, передбачених законом. Через обмеження, які запроваджені відповідно до постанови Правління Національного банку України № 18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»¹³, кошти призначеної допомоги можуть бути перераховані виключно на рахунок в одному з державних банків України. Для відкриття рахунку членам сім'ї загиблого необхідно прибути в Україну, а також отримати візу – для громадян країн, які не мають безвізового режиму з Україною¹⁴.

Найскладнішою є проблема своєчасного призначення допомоги, дотримання темпоральних чинників майже на всіх етапах, починаючи зі встановлення підстав для призначення допомоги і верифікації відповідної інформації, та завершуючи поетапним здійсненням виплат.

За результатами заходів, вжитих Офісом Омбудсмена України в рамках здійснення парламентського контролю за додержанням прав членів сімей загиблих (померлих) військовослужбовців / ветеранів війни на призначення та виплату одноразової грошової допомоги, за 2023 рік поновлено право за зверненнями 47 сімей на загальну суму 705 млн гривень (загалом отримано 128 звернень)¹⁵.

Склалася негативна тенденція, коли перша виплата із призначеної суми одноразової грошової допомоги надходить членам сім'ї загиблих (померлих) приблизно через 8–10 місяців від моменту подачі заяви з відповідними документами. Моніторинг скарг, які надходять до Офісу Омбудсмена України, дозволяє виокремити такі порушення:

¹² Порядок і умови призначення та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців Збройних Сил України в період дії воєнного стану : Затверджений наказом Міністерства оборони України від 25 січня 2023 року № 45.

¹³ Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 р. № 18.

¹⁴ Проблемні питання отримання родичам виплат за смерть воїна-іноземця. URL: <https://disputes.ua/ua/blog/litigation/problema-vyplaty-odnorazovoi-hroshovoi-dopomohy-rodycham-zahyblykh-viiskovosluzhbovtiv-inozemtsiv-v-ukraini/>

¹⁵ Проблемні аспекти призначення та виплати одноразової грошової допомоги за загиблого військовослужбовця. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/problemni-aspekti-priznachennya-ta-viplati-odnorazovoyi-groshovoyi-dopomogi-za-zagiblogo-vijskovosluzhbovcya

затримка командуванням військових частин із наданням пакета необхідних документів

- зволікання або бездіяльність з боку територіального центру комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) у разі відсутності відповіді на їх запити до військової частини щодо надання визначених документів для призначення допомоги

неналежна поінформованість посадовими особами ТЦК та СП членів сімей загиблих щодо їх прав, зокрема стосовно порядку оформлення та строків розгляду документів Комісією Міністерства оборони України щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги

- посадові особи ТЦК та СП, в порушення положень нормативно-правових актів, пропонують членам сімей загиблих самотійно звертатися до військових частин за необхідними документами, мотивуючи свої дії значною завантаженістю

Як свідчить аналіз практики призначення одноразової грошової допомоги, потребується приблизно 4–6 місяців очікування необхідної інформації від командування військових частин, посадових осіб ТЦК та СП чи органів військового управління, щоб завершити процес верифікації та підтвердити підстави для призначення такого виду соціальної виплати. Таким чином, несвоєчасні призначення та виплата одноразової грошової допомоги – є основним видом порушень.

Висновки.

Виплата сім'ям загиблих захисників України є важливим елементом соціального захисту, який забезпечує підтримку й допомогу у важкий період. Процедура отримання одноразової грошової допомоги є складною та комплексною, але детально регламентованою законодавством. Новелами у правовому регулюванні порядку призначення та виплати одноразової грошової допомоги членам сімей загиблих (померлих) військовослужбовців є норми щодо особистого розпорядження військовослужбовця, наявність якого спрощує порядок розподілу допомоги між членами сім'ї. Законодавством також визначено умови призначення та виплати одноразової грошової допомоги для її отримання у випадку відсутності особистого розпорядження військовослужбовця.

Важливими аспектами регулювання є право особи відмовитися від отримання такої допомоги, наявність процедури скасування або зміни особистого розпорядження, а також гарантії призначення допомоги для осіб, що перебували на утриманні загиблого (померлого).

Враховуючи складність порядку призначення одноразової грошової допомоги, забезпечення правомірності призначення та правильності обчислення розмірів допомоги є непростим завданням, тому постійний моніторинг реалізації законодавства є необхідним.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*